

بانک کار آفرین

گزارش اقتصاد ایران در سال ۱۳۸۷

فهرست مطالب

۳	مقدمه
۵	بخش واقعی اقتصاد
۷	وضع مالی دولت
۱۲	روند قیمت‌ها
۱۴	بخش پولی
۱۶	سیستم بانکی
۱۸	بازار بورس تهران
۱۹	بخش خارجی

مقدمه

در انتهای سال ۱۳۸۷ میانگین نرخ تورم به ۲۵/۴٪ رسید، در حالی که نرخ تورم ماه به ماه از بالاترین سطح خود، یعنی ۲۹/۵٪ در پنج ماه قبل، به میزان ۱۷/۸٪ رسید. در طول سال مورد بررسی، نرخ تورم ماه به ماه با سرعت زیادی تا هفتمین ماه سال افزایش یافت، اما با سرعت شدیدتری در ماه‌های آخر سال کاهش یافت. شایان ذکر است که کاهش نرخ تورم در سال ۱۳۸۸ نیز ادامه یافت، به طوری که در پایان ششمین ماه سال، تورم ماه به ماه ۹/۳٪، و متوسط تورم دوازده ماهه منتهی به شهریور ۱۳۸۸ به حدود ۱۸/۵٪ رسید.

نقدینگی در سال مورد بررسی حدود ۱۵/۹٪ افزایش داشت که این نرخ رشد نسبت به رشد ۲۷/۷٪ برای مدت مشابه سال قبل بسیار کمتر است. در مجموع، تقریباً همه متغیرهای پولی با وقفه‌های متفاوتی، نشان‌دهنده روند رکودی در اقتصاد هستند. در نیمه اول سال مورد بررسی، افزایش قیمت جهانی نفت موجب افزایش درآمدهای نفتی شد. سقوط قیمت‌ها در نیمه دوم سال این افزایش را تا حدودی جبران نمود. درآمدهای نفت و گاز در مقایسه با سال گذشته به میزان ۰/۴٪ رشد نمود و به ۸۱/۹ میلیارد دلار رسید. این رقم تقریباً ۲۸٪ کمتر از پیش‌بینی بودجه بود.

یکی از مشخصه‌های برجسته روندهای اقتصادی در سال ۱۳۸۷، وجود یک روند دوگانه در متغیرهای اقتصاد در دو نیمه سال می‌باشد. در طول سه ماهه سوم و چهارم سال به نظر می‌رسد که این روند رکودی در متغیرهای پولی بیشتر نمایان است. این روند رکودی بی‌شک تا حد زیادی نتیجه اصلاحات دیر هنگام بانک مرکزی بود که در نیمه دوم سال ۱۳۸۶ آغاز شد و تا نیمه اول سال ۱۳۸۷ ادامه داشت. این ابزارهای سیاستی، کاهش بی‌سابقه رشد وام‌های بانک مرکزی به بانک‌ها، و اعلام جمع‌آوری "چک بانک‌ها" و جایگزینی آن با "چک بانک‌های بانک مرکزی" را شامل می‌شود. در گذشته چک‌بانک‌ها توسط بانک‌ها منتشر می‌شد و اثر قابل توجهی در افزایش قدرت وام دهی بانک‌ها و افزایش نقدینگی داشت.

در بخش واقعی اقتصاد، برآورد بانک جهانی نشان می‌داد که نرخ رشد اقتصاد ایران در طول سال ۲۰۰۸ در حدود ۵/۲٪ بوده است. هیچ برآوردی در این زمینه توسط نهادهای داخلی برای پایان سال منتشر نشده است. طی نیمه اول سال، اقتصاد ایران نرخ رشد ۲/۷٪ را ثبت نمود. در طول سال مورد بررسی، تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده در مناطق شهری به میزان ۱۵/۴٪ کاهش داشت، در حالی که این رقم در مدت مشابه سال قبل به میزان ۲/۱٪ افزایش یافته بود. طی شش ماهه اول ۱۳۸۷، بخش صنعت ۷/۴٪ رشد کرد که ۴/۴ واحد درصد کمتر از مدت مشابه سال قبل از آن بود. به طور کلی بخش صنعت نسبت به ثبات اقتصادی و میزان دسترسی به مواد اولیه و همچنین رقابت‌های بین‌المللی بسیار حساس است، در نتیجه تحریم‌های اخیر بایستی اثر معنی‌داری بر این بخش داشته باشد. بنا بر اعلام مرکز آمار ایران، نرخ بیکاری در فصل پایانی سال ۱۳۸۷ به ۱۲/۵٪ رسید که ۰/۶ واحد درصد از مدت مشابه سال قبل بیشتر بود.

طی سه ماهه سوم سال ۱۳۸۷، وقوع بحران اقتصادی جهان، سایر رخدادها را در عرصه اقتصاد تحت‌الشعاع قرار داد. اگر چه براساس نظر اغلب نظریه‌پردازان ریشه این بحران به چند سال قبل باز می‌گردد، اثرات اصلی آن در نیمه دوم سال ۲۰۰۸ ظاهر شد و به سرعت گسترش یافت. این بحران را بدون در نظر گرفتن مدت زمانی که اثرات خود را نشان نداده بود، می‌توان به ترتیب در سه فاز اصلی بیان نمود:

به طور خلاصه، در فاز اول بحران در آمریکا به صورت عدم تعادل‌هایی در بازار مسکن به همراه اثر پذیری شدید بازارهای مالی بروز کرد. در فاز دوم، بحران به سرعت به دیگر نهادهای مالی، بخش‌های دیگر و کشورهای دیگر گسترش پیدا کرد. پس از آن به زودی این موضوع روشن شد که بحران بسیار ریشه‌ای و گسترده‌تر از آن است که در ابتدا به نظر می‌رسید. در حقیقت مشخص شد که بازارهای مالی تنها بخش مرئی این بحران عظیم هستند و در پس آن عدم تعادل‌های اساسی‌تری وجود دارد. از سوی دیگر، این بحران وجود دیدگاه‌های یک سویه در تحلیل‌های اقتصادی و بحث برقراری قوانین و مقررات بیشتر را مطرح نمود. در نتیجه، در فاز سوم رویکردهای مداخله‌گرانه‌تر توسط دولت آمریکا و دیگر دولت‌ها در جهان در پیش گرفته شد، که در مجموع این رویکردها عمدتاً در جهت بهبود شرایط در طرف عرضه، و یا افزایش تقاضا، و یا هر دو بود.

بسیاری از نهادها، که صندوق بین‌المللی پول هم شامل آن می‌شود، پیش‌بینی نموده‌اند که بحران برای یک یا دو سال ادامه خواهد داشت. به نظر می‌رسد احساس وجود بحران در بازار کار و کالا در کشورهای صنعتی و غیر صنعتی به تدریج پذیرفته شده است.

در رابطه با اثر این بحران بر اقتصاد ایران، باید به سه نکته اساسی توجه نمود: اول اینکه بازار مالی ایران ارتباط مستقیمی با بازارهای مالی خارج ندارند و بازار نسبتاً بسته‌ای است، که البته تحریم‌ها نیز این امر را تشدید نموده است. دوم اینکه ذخایر ارزی کشور ایران به نسبت خوب است و توانسته است تا حدی ما را در برابر اثرات نوسانات خارج از کشور حفظ نماید. اما سومین موضوع این است که کشور ایران به شدت به نفت وابسته است و نسبت به نوسانات در صادرات و قیمت نفت بسیار آسیب‌پذیر است و این نوسانات می‌تواند اثرات جدی بر بودجه دولت و تراز پرداخت‌ها بگذارد. با در نظر گرفتن تمام این مسائل، نوسانات بازار بورس ایران در این دوره نشان داد که بازار بورس ایران بیش از آنچه پیش‌بینی می‌شد از تغییر جهت در بازارهای بورس جهانی تأثیر می‌پذیرد.

در طی سال مورد بررسی، درآمدهای دولت به میزان ۲۶٪ و مخارج آن به میزان ۲۷/۴٪ افزایش یافت و در نتیجه کسری بودجه با ۳۱/۴٪ افزایش به ۲۱۸/۳ تریلیون ریال رسید. اگر چه فقط ۷۲ درصد از پیش‌بینی درآمد نفتی در بودجه در سال ۱۳۸۷ محقق شد، این میزان ۲۳/۹٪ از مدت مشابه سال قبل از آن بیشتر بود. افزایش در کسری بودجه (از نظر قدر مطلق) عمدتاً به خاطر افزایش در هزینه‌های جاری دولت به میزان ۱۴۳ تریلیون ریال بود که البته این میزان هنوز ۱۰ واحد درصد از پیش‌بینی بودجه کمتر است. البته در دوره مورد بررسی، به طور نسبی کاهش در درآمدهای نفتی بسیار چشمگیر بود. در مجموع میزان قابل توجهی از کسری بودجه (در حدود ۸۴/۴٪) بار دیگر از حساب ذخیره ارزی تأمین مالی شد.

به دنبال فشارهای تورمی و تقاضای فزاینده برای اعتبارات، بانک‌ها در راستای ارزیابی واقع بینانه‌تر مشتریان و اعتبار طرح‌های آنها در تنگنا قرار گرفته‌اند. همچنین بانک‌ها در سال‌های اخیر بابت وام‌های معوق شده نیز تحت فشار بوده‌اند. نسبت مطالبات معوق و پرداخت نشده به کل تسهیلات "عقود اسلامی" به طور تدریجی در حال افزایش بوده است و بانک‌های دولتی و خصوصی هر دو درگیر این موضوع هستند.

در نیمه دوم سال ۱۳۸۷ بر خلاف پیش‌بینی‌های اولیه، شاخص کل بازار بورس نشان داد که کاملاً به نوسانات در بازارهای مالی بین‌المللی حساس است. این شاخص در پایان سال ۱۳۸۷ به ۷۹۶۶ واحد رسید که ۲۱٪ از

پایان سال گذشته (۱۳۸۶) کمتر بود. شاخص در پایان سال ۱۳۸۷ به پایین‌ترین میزان خود رسید و در ۲۵ تیر ماه به ۱۲۹۱۷ واحد رسید که بالاترین نقطه شاخص در طول سال بود. فاصله میان بالاترین و پایین‌ترین نقطه شاخص در حدود ۳۸/۳٪ بود که این میزان در دو سال قبل ۱۴/۶٪ و ۱۱/۱٪ بوده است.

در نیمه اول سال ۱۳۸۷، رشد مازاد تراز پرداخت‌ها ادامه داشت و حتی با افزایش قیمت نفت بیش از انتظار بهبود یافت. در همین حال کسری حساب سرمایه به حدود ۹ میلیارد دلار رسید. اما به زودی در نیمه دوم سال، با کاهش قیمت نفت به حدود قیمت‌های سال ۲۰۰۵، این روند تقریباً متوقف شد. در نیمه نخست سال، مازاد تراز تجاری به ۳۱/۹ میلیارد دلار رسید و تا پایان سال تقریباً ثابت ماند. مازاد تراز پرداخت‌ها نیز با ۲۱/۸٪ کاهش یافت و به ۱۴/۴ میلیارد دلار رسید. رشد مازاد تراز پرداخت‌ها در نیمه نخست سال نسبت به دوره مشابه ال گذشته ۱۳۳/۶ درصد بود. کسری حساب سرمایه در ماه‌های هشتم و نهم سال به صورت غیر منتظره‌ای کاهش یافت که این به معنی خالص ورود سرمایه در این دو ماه می‌باشد. تغییرات سه ماهه سوم و چهارم سال را می‌توان تا حدودی به بحران اقتصادی جهانی و منطقه‌ای نسبت داد که باید در جای خود تحلیل شود.

بخش واقعی اقتصاد

آمارهای منتشره بانک مرکزی نشان می‌دهد که در نیمه نخست سال ۱۳۸۷، اقتصاد ایران ۲/۷ درصد رشد داشت که ۵/۳ واحد درصد از دوره مشابه سال گذشته کمتر است. در سال مورد بررسی، رشد اقتصاد ایران در فصل‌های نخست و دوم به ترتیب ۳/۳٪ و ۲/۳٪ بود (در مقایسه با ۶/۹٪ و ۹٪ برای دوره‌های مشابه سال پیش از آن). بدین ترتیب، رقم تولید ناخالص داخلی ایران در شش ماهه نخست سال مورد بررسی به قیمت جاری به ۱۹۲۵/۹ تریلیون ریال رسید که ۳۶٪ از رقم مربوط به دوره مشابه سال گذشته بیشتر است.

در دوره مورد بررسی، ارزش افزوده بخش کشاورزی ۱۰/۳٪ کاهش یافت و به ۴۳/۲ تریلیون ریال رسید. این کاهش ارزش افزوده در سال‌های گذشته بی نظیر بوده است. در سال‌های اخیر، کمترین رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی برای نیمه نخست سال در ۱۳۸۳ اتفاق افتاده است. رشد این بخش در آن دوره به ۱/۲٪ رسید. کاهش ارزش افزوده در هر دو فصل به یک میزان و حدود منفی ۱۰/۳٪ بوده است. با توجه به اینکه حدود ۵۰ درصد ارزش افزوده بخش کشاورزی در فصل دوم بدست می‌آید و رشد ارزش افزوده این بخش در فصل دوم نقش تعیین کننده‌ای در رشد و رونق آن در کل سال دارد، پیش‌بینی می‌شود که ارزش افزوده بخش کشاورزی در سال ۱۳۸۷ نسبت به سال ۱۳۸۶ حدود ۸٪ کاهش یابد، که اتفاق بی‌نظیری در سال‌های اخیر می‌باشد.

در نیمه نخست سال ۱۳۸۷، ارزش افزوده بخش صنایع و معادن که خود شامل زیر بخش‌های صنعت، معدن، ساختمان، و سایر (آب، برق و گاز) می‌شود، نسبت به دوره مشابه سال گذشته ۷/۴٪ افزایش یافت و ۶۷/۷ تریلیون ریال رسید، که رشد آن در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته، ۴/۴ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد.

ارزش افزوده زیر بخش صنعت و معدن در دوره مورد بررسی در مقایسه با دوره مشابه سال قبل ۱۰٪ رشد داشت. رشد این زیر بخش در دوره مشابه سال قبل ۶/۵٪ بوده است. بخش صنعت نسبت به در دسترس بودن مواد اولیه حساسیت زیادی دارد، و در صورتی که تحریم‌ها تشدید شوند، امکان آسیب‌پذیری این بخش وجود دارد. با توجه به بروز بحران مالی در اواخر نیمه نخست سال مورد بررسی و تاثیر آن بر اقتصاد ایران از

فصل سوم سال، پیش بینی می‌شود رشد بخش صنعت در نیمه دوم سال نسبت به دوره مشابه سال گذشته کاهش داشته باشد.

جواز تاسیس واحدهای صنعتی در سال ۱۳۸۷ نسبت به سال قبل از آن، از نظر تعداد و سرمایه‌گذاری با کاهش شدیدی مواجه شد. رشد تعداد جواز تاسیس واحدهای صنعتی از منفی ۱۱/۳٪ در سال ۱۳۸۶ به منفی ۴۵/۸٪ در سال مورد بررسی کاهش یافت. رشد سرمایه‌گذاری در واحدهای صنعتی نیز از مثبت ۱۲/۲٪ در سال ۱۳۸۶، به منفی ۳۴/۳٪ در سال مورد بررسی کاهش یافت. این دو شاخص می‌تواند نشانگر ورود بخش صنعت به رکود باشد.

در دوره مورد بررسی، رشد بخش ساختمان کاهش یافت ولی همچنان مثبت بود. بخش ساختمان تقریباً از فصل دوم سال وارد رکود شد، به طوری که رشد این بخش در نیمه نخست سال نسبت به دوره مشابه سال گذشته با ۹/۲ واحد درصد کاهش به ۱۲/۱٪ رسید. قیمت‌ها پس از چند دوره افزایش در اوایل تابستان، اواسط پاییز، و اسفند ۱۳۸۵، و نهایتاً در بهار ۱۳۸۶، به ثبات نسبی رسید، اما از تابستان ۱۳۸۷ به بعد وارد رکود شد. این بخش از سه ماهه چهارم سال ۱۳۸۲ تا سه ماهه چهارم سال ۱۳۸۳ (در تمام مقاطع فصلی) دارای رشد منفی نسبت به دوره‌های مشابه سال ماقبل خود بود، اما از سه ماهه نخست سال ۱۳۸۴ به بعد (به استثنای سه ماهه دوم سال ۱۳۸۴) رشد ارزش افزوده بخش ساختمان مثبت شده است. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره در سال ۱۳۸۷ نسبت به سال قبل از آن ۱۵/۴٪ کاهش یافت، و سطح کل زیر بنای طبقات نیز ۵/۵٪ کاهش یافت. این نسبت‌ها در دوره مشابه سال گذشته رشد داشته است و به ترتیب ۲۱٪ و ۵۰/۱٪ بوده است. روند کاهشی مذکور از فصل دوم سال مورد بررسی به چشم می‌خورد. رشد سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان‌های جدید مناطق شهری با ۲۶/۵ واحد درصد کاهش به ۳۵/۹٪ رسید که در میان اجزای تشکیل دهنده آن، سرمایه‌گذاری در ساختمان‌های شروع شده بیشترین کاهش را دارد و از ۱۰۶/۳٪ در سال ۱۳۸۶ به ۳۷/۸٪ در سال مورد بررسی کاهش یافته است. این شاخص‌ها نیز رکود گسترده این بخش را نشان می‌دهد.

در نیمه نخست سال ۱۳۸۷، ارزش افزوده بخش نفت ۳/۳٪ کاهش یافت. رشد ارزش افزوده این بخش در دوره مشابه سال قبل ۲/۳٪ بود. کاهش رشد ارزش افزوده بخش نفت، به کاهش شدید قیمت نفت خام در بازارهای جهانی مربوط می‌شود که تقریباً از ماه پنجم سال به وقوع پیوست و متعاقب آن اعضای اوپک تصمیم به کاهش تولید و عرضه نفت گرفتند. قیمت نفت خام از حدود ۱۴۰ دلار برای هر بشکه به حدود ۳۵ دلار در هر بشکه سقوط کرد.

در نیمه نخست سال مورد بررسی، ارزش افزوده بخش خدمات ۵/۹٪ رشد داشت که در مقایسه با دوره مشابه سال قبل ۱/۸ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد. خدمات مهمترین بخش در تولید ناخالص داخلی می‌باشد، و سهم آن حدود ۵۰ درصد ارزش تولید ناخالص داخلی کشور است. عموماً ارزش افزوده بخش خدمات در طول سال روند صعودی دارد، و فقط در سه ماهه سوم سال با اندکی کاهش مواجه می‌شود. رشد ارزش افزوده این بخش در طول سه سال اخیر کمترین مقدار بوده است.

در دوره مورد بررسی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص با ۹/۴٪ رشد به ۹۴/۷ تریلیون ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته، ۳ واحد درصد کاهش دارد. تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخش ساختمان ۸/۳٪

رشد یافت و در بخش ماشین‌آلات ۱۰/۲٪. تشکیل سرمایه در بخش ساختمان ۱۴/۱ واحد درصد کاهش دارد که قابل توجه است.

بر اساس پیش بینی برنامه چهارم، متوسط رشد اقتصادی در سال‌های برنامه می‌بایست حدود ۸ درصد باشد تا نرخ بیکاری به سطح مورد نظر در سال پایانی برنامه (۸/۴٪) کاهش یابد.

تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت ۱۳۷۶ (ارقام ۶ ماهه)

سهم در رشد (واحد درصد)	سهم از تولید ناخالص داخلی (%)		درصد تغییر (%)			مقدار (تریلیون ریال)				
	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵		
-۱/۹	۱/۳	۱۶/۰	۱۸/۳	-۱۰/۳	۷/۳	۴/۵	۴۳/۲	۴۸/۲	۴۴/۹	کشاورزی
-۰/۳	۰/۲	۹/۲	۹/۷	-۳/۳	۲/۳	۲/۸	۲۴/۷	۲۵/۶	۲۵/۰	نفت
۱/۸	۲/۷	۲۵/۱	۲۴/۰	۷/۴	۱۱/۸	۷/۵	۶۷/۷	۶۳/۰	۵۶/۴	صنایع و معادن
-۰/۱	۰/۱	۱۹/۲	۱۸/۵	۹/۹	۱۰/۰	۶/۴	۵۱/۸	۴۸/۷	۴۴/۳	صنعت و معدن
-۰/۵	۰/۸	۴/۷	۴/۳	۱۲/۱	۲۱/۳	-۳/۴	۱۲/۷	۱۱/۴	۹/۴	ساختمان
۱/۱	۱/۷	۱/۱	۱/۷	۴/۹	۵/۱	۱۰/۹	۳/۱	۲/۹	۲/۸	سایر (برق، گاز، و آب)
۲/۹	۳/۸	۵۱/۱	۴۹/۶	۵/۹	۷/۷	۹/۶	۱۳۸/۰	۱۳۰/۳	۱۲۱/۰	خدمات
-۰/۲	۰/۱	۱/۳	۱/۶	-۱۳/۰	۶/۴	۱۹/۳	۳/۶	۴/۲	۳/۹	کسر می‌شود: کارمزد احتسابی
۲/۷	۸/۰	۱۰۰	۱۰۰	۲/۷	۸/۰	۷/۳	۲۷۰/۰	۲۶۲/۹	۲۴۳/۴	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه
۳/۴	۴/۱	۳۵/۷	۳۳/۴	۹/۴	۱۲/۴		۹۴/۷	۸۶/۵	۷۳/۵	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص
۲/۱	۱/۱	۲۰/۵	۱۹/۰	۱۰/۲	۵/۹		۵۴/۳	۴۹/۲	۴۴/۷	ماشین‌آلات
۱/۳	۳/۲	۱۵/۲	۱۴/۴	۸/۳	۲۲/۴		۴۰/۴	۳۷/۳	۲۸/۸	ساختمان

وضع مالی دولت

بر اساس آخرین ارقام منتشره توسط بانک مرکزی، مجموع درآمدهای دولت در پایان سال ۱۳۸۷ به ۵۹۶ تریلیون ریال رسید که ۲۶٪ (۱۲۳ تریلیون ریال) نسبت به سال گذشته رشد داشته است. در همین دوره رقم هزینه‌های دولت به ۸۱۴/۲ تریلیون ریال رسید که ۲۷/۴٪ (۱۷۵/۱ تریلیون ریال) نسبت به سال گذشته افزایش داشته است. بنابراین در دوره مورد بررسی کسری بودجه دولت به رقم ۲۱۸/۳ تریلیون ریال رسید که ۳۱/۴٪ (۵۲/۱ تریلیون ریال) نسبت به دوره مشابه سال قبل رشد دارد.

علیرغم تحقق ۹۰ درصد هزینه‌های دولت و تحقق بیش از پیش بینه اقلام مالیات و سایر درآمدهای دولت به میزان ۴۰/۶ تریلیون ریال، به دلیل تحقق فقط ۷۲ درصد درآمدهای نفتی دولت (حدود ۸۵/۳ تریلیون ریال)، کسری بودجه دولت نسبت به سال گذشته افزایش یافته است. شایان ذکر است که اگر درآمدها و هزینه‌های پیش بینی شده در بودجه سال مورد بررسی ۱۰۰٪ محقق می‌شدند، کسری بودجه به رقم ۲۶۷/۸ تریلیون ریال می‌رسید که ۶۱/۲٪ از سال گذشته بیشتر می‌بود.

اعتبارات بانک مرکزی به دولت افزایش اندکی داشت، اما همانند گذشته، بانکها مجبور بودند تسهیلات تکلیفی بپردازند. در نتیجه بانکها با کمبود منابع مواجه شدند و مجبور شدند از بانک مرکزی استقراض کنند و که آثار تورمی آن معلوم است.

در میان درآمدها، سهم دولت از فروش نفت ۲۱۶/۶ تریلیون ریال بود که نسبت به دوره مشابه سال قبل ۲۳/۹٪ افزایش داشته است. همان گونه که در گزارش نه ماهه پیش بینی شده بود، درآمد دولت از محل فروش نفت با توجه به کاهش قیمت نفت در نیمه دوم سال، کمتر از مبلغ پیش بینی شده محقق شد. درصد تحقق درآمدهای نفتی نسبت به بودجه ۷۱/۷٪ بوده است. سهم مستقیم درآمدهای نفتی از کل درآمدهای دولت (بدون احتساب رقم شفاف سازی انرژی) در سه سال اخیر، به ترتیب ۴۴/۲٪، ۳۷٪، و ۳۶/۳٪ بوده است.

در دوره مورد بررسی، درآمدهای مالیاتی دولت با ۲۵٪ افزایش (۴۷/۹ تریلیون ریال) به رقم ۲۳۹/۷ تریلیون ریال رسید که ۱۰/۴٪ بیش از رقم پیش بینی شده در بودجه می‌باشد. باید خاطر نشان کرد که بخشی از درآمدهای مالیاتی دولت (۱۶/۴٪) در حقیقت منبع نفتی دارند و می‌توان آنها را جزء درآمدهای نفتی دولت تلقی نمود. از جمله مالیات عملکرد شرکت نفت (۳۶/۷ تریلیون ریال) و مالیات بر فروش فرآورده‌های نفتی (۲/۶ تریلیون ریال) که در مجموع ۳۹/۳ تریلیون ریال از درآمدهای مالیاتی دولت را تشکیل می‌دهند.

در دوره مورد بررسی، سهم مالیات‌های مستقیم از کل درآمدهای مالیاتی دولت به ۶۹/۷٪ درصد رسید که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل ۳/۸ واحد درصد افزایش دارد. درصد تحقق درآمدهای مالیاتی مستقیم از کل مالیات مستقیم پیش‌بینی شده در بودجه ۱۱۲/۳٪ بوده است. از این میان، نزدیک به ۷۶/۵ درصد درآمد مالیات‌های مستقیم از مالیات بر شرکت‌ها بدست آمد. در این بخش، مالیات معوقه اشخاص حقوقی دولتی با ۳۲/۴ درصد از مجموع مالیات بر اشخاص حقوقی، بزرگترین سهم را از مالیات بر اشخاص حقوقی داشته است.

درآمدهای مالیاتی دولت از محل مالیات غیر مستقیم در دوره مورد بررسی با ۷/۱ تریلیون ریال (۱۰/۹٪) افزایش به ۷۲/۶ تریلیون ریال رسید. طبق روال سال‌های گذشته، در بین مالیات‌های غیر مستقیم، بیشترین درآمد دولت از مالیات بر واردات حاصل می‌شود که با ۷/۹ تریلیون ریال (۱۶/۱٪) افزایش به ۵۶/۷ تریلیون ریال رسید. به این ترتیب سهم آن از کل مالیات‌های غیر مستقیم به ۷۸/۱٪ رسید که نسبت به دوره مشابه سال گذشته حدود ۳/۶ واحد درصد افزایش یافته است. نکته جالب توجه اینکه در میان اجزای تشکیل دهنده مالیات غیر مستقیم، بیشترین رشد مربوط به «حقوق ورودی خودرو» است که با ۳۳/۲٪ رشد نسبت به دوره مشابه سال قبل، به ۶/۷ تریلیون ریال رسیده است که ۳۴٪ از رقم پیش بینی شده در بودجه بیشتر است. مالیات بر کالاها و خدمات به میزان ۰/۷ تریلیون ریال (۴/۶٪)، در سال‌های اخیر بی سابقه بوده است. علت اصلی آن، کاهش مالیات «فروش فرآورده‌های نفتی» به میزان ۱ تریلیون ریال (۲۸٪)، «دو درصد مالیات سایر کالاها» به میزان ۱/۵ تریلیون ریال (۲۸/۴٪)، و «مالیات اشتراک تلفن‌های خودکار» به میزان ۰/۷ تریلیون ریال (۲۶/۲٪) بوده است.

یکی از مهمترین وقایعی که در دوره مورد گزارش به وقوع پیوست، اعلام قانون مالیات بر ارزش افزوده بود که پس از اعلام، به دلایلی از جمله مخالفت برخی از اصناف، به حالت تعلیق درآمد. در حال حاضر، برخی از سازمان‌های دولتی در برابر ارایه خدمات، این نوع مالیات را اخذ می‌کنند.

در سال ۱۳۸۷ رقم سایر درآمدهای دولت با ۳۳/۲ تریلیون ریال (۳۱/۲٪) افزایش به رقم ۱۳۹/۶ تریلیون ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال قبل، ۲/۶ واحد درصد کاهش دارد. همان گونه که در بالا گفته شد، این بخش از درآمدهای دولت ۱۴/۸٪ بیشتر از رقم پیش بینی شده در بودجه محقق شده است. سهم این قلم از مجموع درآمدهای دولت به ترتیب از ۱۹/۲٪ و ۲۲/۵٪ در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶، به ۲۳/۴٪ در سال مورد بررسی افزایش یافته است.

سایر درآمدهای دولت تا سال ۱۳۸۴ شامل دو بخش بود، یک بخش شامل درآمد دولت از وضع عوارض و فروش کالا و خدمات بود که معمولاً رقم کوچکی است، و بخش دوم شامل رقم شفاف سازی یارانه حامل‌های انرژی بود که از ما به التفاوت قیمت فروش حامل‌های انرژی به قیمت‌های دولتی و قیمت‌های بین‌المللی بدست می‌آمد. از سال ۱۳۸۵، رقم مربوطه در گزارش‌های آماری وضعیت بودجه عمومی دولت منتشر نمی‌شود. البته بر اساس اصلاحیه‌ای که مجلس به بودجه ۱۳۸۷ اعمال نمود، رقم شفاف سازی حامل‌های انرژی را ۱۲۲ تریلیون ریال در نظر گرفته است. در دوره مورد گزارش، رقم عملکرد «شفاف سازی حامل‌های انرژی» به ۳۸/۸ تریلیون ریال رسید.

همچنین از سال ۱۳۸۴ قلم «سود علی الحساب سهم دولت از ارزش نفت خام تولیدی» در بخش سایر درآمدهای دولت ذکر می‌شود. بر اساس منابع غیر رسمی بانک مرکزی، این قلم حدود ۴/۵٪ ارزش نفت خام تولیدی است. بنابراین با در نظر گرفتن ۵٪ مالیات عملکرد شرکت نفت، این قلم به حدود ۳۳ تریلیون ریال می‌رسد که ۲۳/۷٪ از سایر درآمدهای دولت را تشکیل می‌دهد.

در مجموع، درآمدهای نفتی دولت از چند بخش تشکیل شده است: درآمد مستقیم دولت از محل فروش دارایی‌های سرمایه‌ای (۲۱۶/۶ تریلیون ریال)، برداشت از حساب ذخیره ارزی (۱۸۴/۲ تریلیون ریال)، ۵٪ مالیات بر عملکرد شرکت‌های نفتی (۳۶/۷ تریلیون ریال)، مالیات بر فروش فرآورده‌های نفتی (۲/۶ تریلیون ریال)، سود علی الحساب دولت از ارزش نفت خام تولیدی (۳۳ تریلیون ریال)، درآمد بالقوه دولت بابت یارانه‌های انرژی (۳۸/۸ تریلیون ریال)، ۶٪ سهم وزارت نفت (۴۴ تریلیون ریال) و بالاخره افزایش درآمدهای مالیاتی دولت از محل مالیات بر واردات که به صورت غیرمستقیم به واسطه افزایش درآمدهای نفتی کشور حاصل می‌شود. بدون در نظر گرفتن رقم آخر، در مجموع ۵۵۵/۹ تریلیون ریال از مجموع هزینه‌های دولت از محل درآمدهای نفتی بوده است که معادل ۶۸/۳٪ کل هزینه‌های دولت در دوره مورد بررسی می‌باشد. این رقم در دوره‌های مشابه سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۵ (بدون احتساب رقم شفاف سازی) به ترتیب برابر با ۳۵۰/۴ (۵۴/۸٪ هزینه‌ها) و ۳۷۸/۲ تریلیون ریال (۶۵/۸٪ هزینه‌ها) بوده است. بدون احتساب رقم شفاف سازی برای دوره مورد گزارش، میزان وابستگی بودجه دولت به درآمدهای نفتی در دوره مورد بررسی (۶۳/۵٪) نسبت به دوره مشابه سال قبل حدود ۸/۷ واحد درصد افزایش یافته است.

رقم کل هزینه‌های دولت در سال مورد بررسی، به ۸۱۴/۲ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال گذشته ۲۷/۴٪ افزایش دارد. هزینه‌های جاری دولت با ۱۴۳ تریلیون ریال افزایش (۳۳/۹٪) به رقم ۵۶۴/۳

تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال گذشته ۳۲/۶ واحد درصد افزایش دارد. هزینه‌های عمرانی دولت نیز با ۵۶/۳ تریلیون ریال (۳۵/۸٪) افزایش نسبت به دوره مشابه سال گذشته، به ۲۱۳/۵ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال گذشته ۲۷/۸ واحد درصد افزایش دارد. سهم هزینه‌های جاری دولت از کل هزینه‌ها، در حدود ۶۹/۳٪ است که نسبت به مدت مشابه سال گذشته ۳/۶ واحد درصد افزایش یافته است. سهم هزینه‌های عمرانی نیز در همین دوره زمانی با افزایش ۱/۶ واحد درصدی به ۲۶/۲٪ رسیده است. رشد هزینه‌های دولت، علیرغم عدم تحقق هزینه‌های جاری و عمرانی دولت نسبت به بودجه، قابل توجه است. مقایسه اقلام هزینه در بودجه نشان می‌دهد که هزینه‌های جاری و عمرانی دولت به ترتیب ۵۷/۳٪ و ۳۲/۶٪ رشد داشته‌اند که این ارقام برای سال گذشته به ترتیب منفی ۲٪ و ۴/۷٪ بوده است. به عبارت دیگر اندازه دولت در سال مورد بررسی افزایش داشته است.

قسمت آخر هزینه‌های دولت مربوط به تملک دارایی‌های مالی (بازپرداخت دیون و بدهی‌های مالی) است. در مقایسه با سال گذشته، رقم تملک دارایی‌های مالی دولت با ۳۳/۲ تریلیون ریال افزایش (۳۱/۲٪) به رقم ۱۳۹/۶ تریلیون ریال رسید. همانند دو سال گذشته، رقم هزینه‌های مالی دولت بیشتر از رقم پیش بینی شده در بودجه محقق شده است.

بدین ترتیب، کسری بودجه دولت در سال ۱۳۸۷ در مقایسه با سال قبل از آن با ۵۲/۱ تریلیون ریال افزایش (۳۱/۴٪) به رقم ۲۱۸/۳ تریلیون ریال رسید. همانند سال‌های اخیر، مهمترین منبع تامین کسری بودجه دولت، حساب ذخیره ارزی است که سهمی حدود ۸۴/۴٪ را به خود اختصاص داده است که در مقایسه با سال گذشته ۱۰ واحد درصد رشد داشته است. پس از حساب ذخیره ارزی، به ترتیب سایر منابع (۱۰/۲٪) و واگذاری شرکت‌های دولتی (۵٪) در تامین کسری بودجه سهم داشتند. از پیش بینی ۴ تریلیون ریال فروش اوراق مشارکت و ۳/۶ تریلیون ریال استقراض خارجی، تنها ۰/۹ تریلیون ریال محقق شده است.

باید توجه داشت که در مورد کسری بودجه دولت دو دیدگاه قابل ذکر است. از دیدگاه اول می‌توان ادعا نمود که دولت دارای کسری بودجه اندکی است که حدود ۱۶٪ کسری بودجه فعلی است. زیرا حدود ۸۴٪ کسری بودجه از محل برداشت از حساب ذخیره ارزی صورت می‌گیرد که تفاوتی با سهم مستقیم دولت از محل فروش نفت ندارد. اما از دیدگاه دیگر، کسری بودجه بسیار بیشتر از ارقام ذکر شده است و تمامی درآمدهای دولت از محل فروش نفت (به عنوان یک ثروت) که شامل درآمد مستقیم، مالیات بر عملکرد شرکت نفت، برداشت از حساب ذخیره ارزی، و رقم شفاف سازی انرژی می‌شود، باید از درآمدهای دولت کسر شود. بنا بر این دیدگاه، کسری بودجه به بیش از دو برابر رقم فعلی افزایش می‌یابد.

باید به نکته مهمی نیز در مورد تامین کسری بودجه دولت اشاره نمود. اگر دولت کسری بودجه خود را از محل استقراض از بانک مرکزی تامین نماید، بیشترین اثر را بر افزایش نقدینگی (و به تبع آن تورم) خواهد داشت. از سایر راه‌های تامین کسری بودجه، انتشار اوراق مشارکت دولتی نیز کمترین اثر را بر نقدینگی و تورم دارد. اما در ایران، برداشت از حساب ذخیره ارزی به عنوان یک روش دیگر مطرح شده است. تامین کسری بودجه از این روش اثری بر حجم نقدینگی ندارد. زیرا عمدتاً صرف انجام واردات کالاها و خدمات می‌شود، اثر سرکوب کننده تورم بالقوه را دارد.

وضعیت مالی دولت

(تریلیون ریال)

ترکیب (درصد)			رشد (درصد)			تغییر ۸۶ به ۸۷	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	
درآمدها										
۳۶/۳	۳۷/۰	۴۴/۲	۲۳/۹	-۴/۴	-۲/۴	-۸/۰	۲۱۶/۶	۱۷۴/۸	۱۸۲/۸	نفت و گاز
۴۰/۲	۴۰/۶	۳۶/۶	۲۵/۰	۲۶/۵	۱۲/۷	۴۰/۲	۲۳۹/۷	۱۹۱/۸	۱۵۱/۶	مالیات
۲۳/۴	۲۲/۵	۱۹/۲	۳۱/۲	۳۳/۸	۲۰/۸	۲۶/۹	۱۳۹/۶	۱۰۶/۴	۷۹/۵	سایر درآمدها
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۲۶/۰	۱۴/۳	۶/۸	۵۹/۱	۵۹۶/۰	۴۷۳/۰	۴۱۳/۹	جمع درآمدها
هزینه‌ها										
۶۹/۳	۶۶/۹	۷۲/۳	۳۳/۹	۱/۳	۲۵/۷	۵/۵	۵۶۴/۳	۴۲۱/۳	۴۱۵/۸	جاری
۲۶/۲	۲۳/۵	۲۵/۳	۳۵/۸	۱/۵	۲۳/۷	۲/۲	۲۱۳/۵	۱۴۷/۷	۱۴۵/۶	سرمایه‌ای
۴/۵	۹/۶	۲/۴	-۳۹/۸	۳۴۴/۳	-۳۹/۳	۴۶/۹	۳۶/۴	۶۰/۶	۱۳/۶	تملك دارایی‌های مالی
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۲۷/۴	۹/۵	۲۲/۱	۵۴/۶	۸۱۴/۲	۶۲۹/۶	۵۷۵/۰	جمع هزینه‌ها
			۳۱/۴	-۲/۸	۹۳/۳	۴/۴	-۲۱۸/۳	-۱۵۶/۶	-۱۶۱/۱	مازاد / کسری بودجه
تامین مالی										
۰/۰	۳/۱	۳/۱	-۱۰۰/۰	-۱/۹	-۲۷/۰	-۰/۱	۰/۰	۴/۹	۵/۰	فروش اوراق مشارکت
۰/۴	۰/۸	۰/۴	-۳۰/۸	۸۳/۲	۷/۵	۰/۶	۰/۹	۱/۲	۰/۷	استقراض خارجی
۵/۰	۲۱/۰	۰/۵	-۶۶/۷	۳۹۲۶/۰	-۵۴/۲	۳۲/۱	۱۱/۰	۳۳/۰	۰/۸	واگذاری شرکت‌های دولتی* برداشت از حساب ذخیره
۸۴/۴	۶۸/۳	۸۸/۵	۵۸/۱	-۲۵/۰	۱۰۵/۵	-۳۵/۶	۱۸۴/۲	۱۰۷/۰	۱۴۲/۶	ارزی
۱۰/۲	۶/۷	۷/۵	۲۰۴۳/۵	-۱۲/۳	۱۵۶/۱	-۱/۵	۲۲/۲	۱۰/۵	۱۲/۰	سایر
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۳۹/۴	-۲/۸	۹۳/۳	-۴/۴	۲۱۸/۳	۱۵۶/۶	۱۶۱/۱	جمع منابع تامین مالی
			۵۰/۲	-۳۳/۳	-۱۸/۷	۶۱/۵	-۱۸۵/۰	-۱۲۳/۱	-۱۸۴/۷	تراز عملیاتی
			-۸۲/۱	-۲۷/۳	-۸۴/۶	-۱۰/۲	۳/۱	۲۷/۱	۳۷/۲	تراز حساب سرمایه
			۷۲/۲	-۳۴/۸	-۱۰۹۲/۸	۵۱/۴	-۱۸۱/۸	-۹۶/۱	-۱۴۷/۴	جمع
مالیات‌ها										
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۲۵/۰	۲۶/۵	۱۲/۷	۴۰/۲	۲۳۹/۷	۱۹۱/۸	۱۵۱/۶	مالیات مستقیم
۶۹/۷	۶۵/۹	۶۴/۴	۳۲/۳	۲۹/۳	۱۶/۳	۲۸/۶	۱۶۷/۲	۱۲۶/۳	۹۷/۷	مالیات معوقه و عملکرد سال
			۹۴/۳	۵۴/۴	۵۶/۰	۷/۵	۴۱/۴	۲۱/۳	۱۳/۸	۸۵ شرکت‌های دولتی
			۲۵/۵	۱۱/۹	-۱۸/۰	۳/۱	۳۶/۷	۲۹/۲	۲۶/۱	مالیات عملکرد نفت
			۲۱/۰	۲۲/۰	۲۸/۲	۴/۹	۳۳/۱	۲۷/۴	۲۲/۴	مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی
۳۰/۳	۳۴/۱	۳۵/۶	۱۰/۹	۲۱/۴	۶/۷	۱۱/۶	۷۲/۶	۶۵/۵	۵۳/۹	مالیات غیر مستقیم
			۱۶/۱	۲۲/۶	۱۰/۷	۹/۰	۵۶/۷	۴۸/۸	۳۹/۸	مالیات بر واردات
			-۴/۶	۱۸/۰	-۳/۲	۲/۵	۱۵/۹	۱۶/۷	۱۴/۱	مالیات بر کالاها و خدمات

* واگذاری شرکت‌های دولتی اشاره به بحث خصوصی سازی دارد.

منابع تامین کسری بودجه دولت

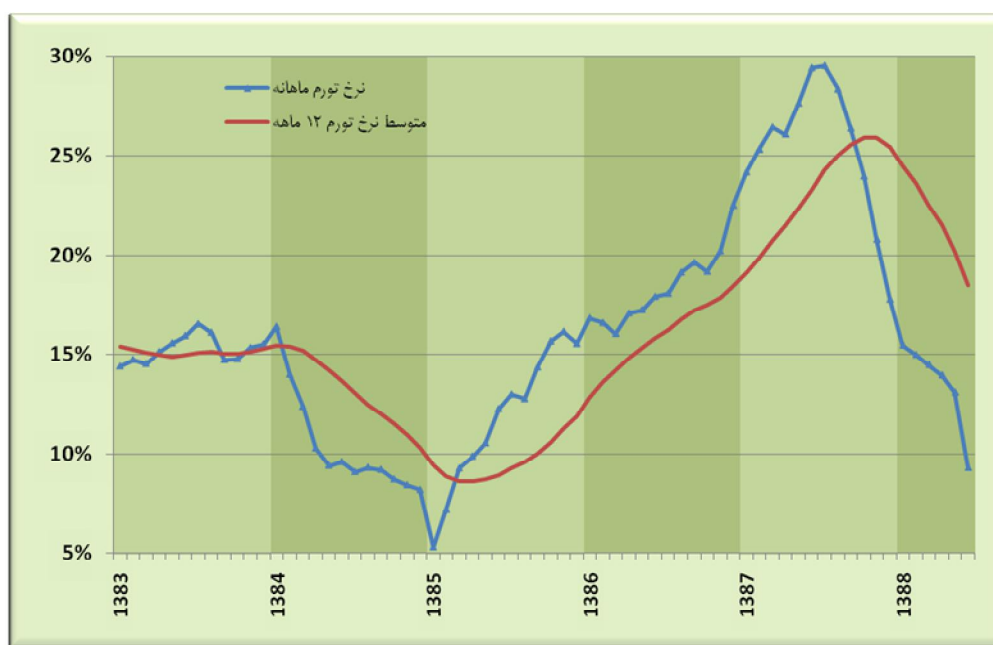
۱۳۸۷		۱۳۸۶		۱۳۸۵		۱۳۸۴		
عملکرد	بودجه	عملکرد	بودجه	عملکرد	بودجه	عملکرد	بودجه	
۰.۰	۱.۵	۳/۱	۳/۲	۳/۱	۵/۱	۸/۲	۶/۱	فروش اوراق مشارکت
۰.۴	۱.۳	۰/۸	۲/۱	۰/۴	۳/۰	۰/۸	۲/۷	استقراض خارجی
۵.۰	۱۷.۲	۲۱/۰	۳۰/۹	۰/۵	۴/۵	۲/۱	۲۶/۰	واگذاری شرکت‌های دولتی
۸۴.۴	۷۶.۳	۶۸/۳	۵۷/۵	۸۸/۵	۸۳/۶	۸۳/۳	۶۱/۰	برداشت از حساب ذخیره ارزی
۱۰.۲	۳.۷	۶/۷	۶/۲	۷/۵	۳/۷	۵/۶	۴/۳	سایر
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع منابع تامین مالی

روند قیمت‌ها

در پایان فصل دوم سال ۱۳۸۸، متوسط نرخ تورم (شاخص هزینه زندگی) به ۱۸/۵٪ رسید که ۴/۸ واحد درصد از دوره مشابه سال گذشته کمتر است. نرخ تورم ماه مورد بررسی در مقایسه با ماه مشابه سال گذشته، به ۹/۳٪ رسید که در مقایسه با نرخ تورم ماه مشابه سال گذشته، ۲۰/۱ واحد درصد کاهش داشته است. نرخ تورم ماه به ماه در شهریور ماه در مقایسه با ماه مهر سال گذشته که بالاترین نرخ تورم ماه به ماه در سال‌های اخیر بوده است، ۲۰/۲ واحد درصد (۶۸/۵٪) کاهش یافت، و در مقایسه با نرخ تورم ماه فروردین سال جاری، ۶/۲ واحد درصد کاهش یافت. به نظر می‌رسد کاهش قابل توجه اعطای تسهیلات سیستم بانکی عامل اصلی در کاهش شدید نرخ تورم در ۱۱ ماه گذشته باشد.

برای اطلاعات بیشتر، در جدول صفحه بعد، نرخ تورم ماه به ماه، و میانگین نرخ تورم برای دو سال اخیر آمده است.

روند نرخ تورم در دوره ۸۸-۱۳۸۳

بیشترین افزایش قیمت در ماه مورد گزارش نسبت به ماه مشابه سال قبل، مربوط به قلم «دخانیات» بود که به ۴۳٪ رسید (در مقایسه با رشد ۱۲/۱٪ در ماه مشابه سال قبل). پس از آن گروه «بهداشت و درمان» با ۱۹/۷٪ افزایش در مقایسه با ۲۴٪ در ماه مشابه سال قبل قرار دارد. گروه «تحصیل» نیز با ۱۵٪ افزایش در مقایسه با ۱۴/۴٪ نسبت به ماه مشابه سال قبل رشد قابل توجهی داشته است. کمترین افزایش مربوط به قلم ارتباطات می‌باشد که نسبت به ماه مشابه سال گذشته ۰/۹٪ رشد داشته است (در مقایسه با منفی ۰/۳ درصد رشد در ماه مشابه سال گذشته).

نرخ تورم ماهانه و میانگین دوازده ماهه بر اساس سال پایه ۱۳۸۳

ماه	تورم ماه به ماه	متوسط تورم ۱۲ ماهه
1386M01	16.80%	12.80%
1386M02	16.60%	13.60%
1386M03	16.10%	14.20%
1386M04	17.10%	14.80%
1386M05	17.30%	15.40%
1386M06	17.90%	15.80%
1386M07	18.10%	16.20%
1386M08	19.10%	16.80%
1386M09	19.60%	17.20%
1386M10	19.20%	17.50%
1386M11	20.20%	17.80%
1386M12	22.50%	18.40%
1387M01	24.20%	19.10%
1387M02	25.30%	19.80%
1387M03	26.40%	20.70%
1387M04	26.10%	21.50%
1387M05	27.60%	22.30%
1387M06	29.40%	23.30%
1387M07	29.50%	24.30%
1387M08	28.30%	25.00%
1387M09	26.40%	25.60%
1387M10	24.00%	25.90%
1387M11	20.80%	25.90%
1387M12	17.80%	25.40%
1388M01	15.50%	24.50%
1388M02	15.00%	23.60%
1388M03	14.50%	22.50%
1388M04	14.00%	21.50%
1388M05	13.10%	20.20%
1388M06	9.30%	18.50%

بررسی روند تغییرات نرخ تورم ماه به ماه در نیمه نخست سال جاری حاکی از کاهش آهنگ کاهش نرخ تورم دارد. کاهش شدید نرخ تورم ماه به ماه (نقطه‌ای) از آبان ماه سال گذشته تا پایان سال گذشته قابل توجه است که همان گونه که در گزارش‌های پیشین اشاره شد، توجیه مناسبی برای این تغییر جهت در نرخ تورم ارایه نشده است.

بخش پولی

در سال ۱۳۸۷ نرخ رشد کلیه شاخص‌های مهم پولی کم و بیش کاهش یافت. به این ترتیب حجم نقدینگی به ۱۹۰۱/۴ تریلیون ریال رسید که در مقایسه با سال قبل ۱۵/۹ درصد رشد داشت که این نرخ رشد پایین، در ده سال اخیر بی‌سابقه بود. در این سال اعتبارات بخش خصوصی نیز با کمترین نرخ رشد در دهه ۸۰ یعنی ۱۲/۲ درصد افزایش یافت و به ۱۸۶۶/۶ تریلیون ریال رسید. این تغییر جهت در روند متغیرهای پولی بی‌شک نتیجه سیاست‌هایی است که بانک مرکزی از نیمه دوم سال گذشته آغاز نموده بود. کاهش اعطای اعتبار به بانک‌ها یکی از این سیاست‌هاست که نتیجه آن در رشد ۷۴/۱ درصدی اعتبارات بانک مرکزی به بانک‌ها نمایان است که این رشد کمتر از نصف رشد اعتبارات بانک مرکزی در سال گذشته یعنی ۱۵۰/۹ می‌باشد.

طی سال ۱۳۸۷، استقراض بانک‌ها از بانک مرکزی به رشد خود ادامه داد، به این ترتیب میزان اعتبارات بانک مرکزی به بانک‌ها به ۲۳۹/۸ تریلیون ریال رسید. اگرچه نرخ رشد این اعتبارات نسبت به سال گذشته کمتر بوده است، میزان افزایش در این اعتبارات در طی سال برابر با ۱۰۲ تریلیون ریال بود. اما از سوی دیگر نکته‌ای که در این رابطه باید مدنظر قرارگیرد این است که چیزی در حدود ۵۰ تریلیون ریال از این میزان اعتبار مربوط به خطوط اعتباری است که از سوی بانک مرکزی جهت جایگزین کردن چک پول‌های گذشته با "ایران چک بانک مرکزی"، به بانک‌ها اعطا شده است. بر این اساس می‌توان چنین نتیجه گرفت که تزریق پول توسط بانک مرکزی به بانک‌ها چیزی در حدود ۵۰ تریلیون ریال بوده است.

طی سال ۱۳۸۷ اعتبارات بانک‌ها به بخش خصوصی با ۲۰۲/۹ تریلیون ریال افزایش به ۱۸۶۶/۶ تریلیون ریال رسید که این میزان افزایش در مدت مشابه سال قبل برابر با ۴۳۷/۵ تریلیون ریال بوده است. نرخ رشد اعتبارات بانک‌ها از ۳۱ درصد در سه ماهه اول ۱۳۸۷ به ۲۳/۵ درصد در سه ماهه دوم، به ۱۵/۳ درصد در سه ماهه سوم و ۱۲/۲ درصد برای کل سال رسید. به نظر می‌رسد رشد بسیار پایین اعتبارات از یک سو نتیجه سیاست جایگزینی چک پول‌ها و از سوی دیگر اختصاص بخش اعظم اعتبار بانک مرکزی به بانک‌ها در جهت اجرای طرح جایگزینی چک پول‌ها می‌باشد که به معنی کاهش استقراض بانک‌ها از بانک مرکزی می‌باشد.

در طی دوره مورد بررسی، اگرچه مطالبات بانک مرکزی از مؤسسات دولتی به میزان ۱۴/۵ درصد رشد داشت، مطالبات بانک مرکزی از دولت با کاهش ۶/۶ درصدی مواجه بود. در کل اعتبار بانک مرکزی به بخش دولتی ۱/۱ درصد رشد کرد و به ۱۳۰/۳ تریلیون ریال رسید که از دیدگاه اثری که بر پایه پولی می‌گذارد چندان با اهمیت نیست. از سوی دیگر سپرده‌های دولت نزد بانک مرکزی با نرخ رشد ۳۶ درصد رشد کرده و به ۲۴۰/۲ تریلیون ریال رسید که اثر پررنگ‌تری بر پایه پولی داشته است.

کل سپرده‌های بانک‌ها در طی سال ۱۳۸۷ با ۱۱/۷ درصد رشد به رقم ۱۷۴۳/۶ تریلیون ریال رسید که این میزان رشد کمتر از نصف نرخ رشد مدت مشابه سال قبل یعنی ۲۷/۶ درصد می‌باشد. سپرده‌های دیداری به صورت غیرمنتظره با ۱۹/۳ درصد کاهش مواجه بود درحالی‌که نرخ رشد آن در مدت مشابه سال قبل ۲۹/۱ درصد بود. درحقیقت نرخ رشد کل سپرده‌ها ناشی از ۲۴/۶ درصد رشد در میزان سپرده‌های بلندمدت بوده است. این کاهش در نرخ سپرده‌های دیداری باید به عنوان نتیجه اثر جایگزینی چک پول‌ها و نیز محدود کردن اعتبار بانک مرکزی به بانک‌ها تفسیر شود، در غیر این صورت می‌تواند یک تغییر اساسی در رجحان نقدینگی را نشان دهد.

به این ترتیب سهم سپرده‌های مدت دار در نقدینگی به رشد خود ادامه داده و از ۵۵ درصد در سال ۱۳۷۸، به ۶۷/۳ درصد در ۱۳۸۶ و ۷۲/۴ درصد در پایان سال ۱۳۸۷ رسیده است. درحالیکه در این مدت سپرده‌های دیداری رشد منفی داشته است و نسبت اسکناس و مسکوک به نقدینگی که به طور مداوم در طی ۶ سال گذشته کاهش داشت، یک افزایش سریع را نشان می‌دهد و به نرخ ۶ سال پیش خود رسیده است.

بر خلاف سال‌های اخیر در میان سپرده‌های مدت‌دار، سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت با ۴۵/۲ درصد رشد، بیشترین رشد را داشته است. به این ترتیب به نظر می‌رسد که این دسته از سپرده‌ها جایگزین سپرده‌های کوتاه‌مدت به عنوان بهترین پرتفردارترین وسیله برای جبران کاهش ارزش پول شده است. در این میان این نکته قابل ذکر است که براساس تغییرات نرخ سپرده قانونی که در بسته سیاستی سال ۱۳۸۷ مطرح شد، نرخ سپرده قانونی در جهت تشویق به جذب سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلند مدت تغییر داده شد (البته بدون اثر گذاری بر نرخ مؤثر سپرده قانونی). به این ترتیب کمترین نرخ پس از سپرده‌های قرض‌الحسنه به سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت تعلق گرفته است. با مقایسه نرخ رشد ۱۴/۵ درصدی سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت در مقایسه با نرخ رشد ۴۰/۱ درصدی مدت مشابه سال قبل به نظر می‌رسد که سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت جذابیت خود را از دست داده‌اند.

حجم اسکناس و مسکوک در گردش، شامل اسکناس و مسکوک نزد بانک‌ها و نزد اشخاص نسبت به سال گذشته به شکل بی‌سابقه‌ای، ۱۳۴/۴ درصد رشد داشته است. این موضوع نیز به جایگزینی چک‌پول‌ها مربوط می‌شود که موجب افزایش ۱۱۸/۳ تریلیون ریال اسکناس و مسکوک در گردش طی سال ۱۳۸۷ شد. البته این افزایش از آنجاییکه جایگزینی نوعی اسکناس با نوع دیگر بود، به خودی خود اثر مهمی بر متغیرهای پولی نداشت اما به دلیل اینکه در گذشته اثر قابل توجهی در رشد اعتبارات داشته است، پدیده اثرگذاری است.

حجم پول (M1) طی سال ۱۳۸۷ به میزان ۱/۹ درصد کاهش داشت درحالیکه در سال قبل با ۲۹/۲ درصد رشد مواجه بود. در رابطه با اجزاء حجم پول (M1)، سهم اسکناس و مسکوک تقریباً دوبرابر شده است و به دلیل کاهش ۱۹/۳ درصدی سپرده‌های دیداری سهم سپرده‌های دیداری از ۸۷/۱ درصد در سال ۱۳۸۶ به ۷۰ درصد در سال ۱۳۸۷ رسید.

نرخ رشد پایه پولی در طی سال برابر با ۴۸ درصد بود که در مقایسه با ۳۰/۵ درصد رشد در سال قبل رشد بیشتری را نشان می‌دهد. قسمت اعظم این افزایش به دلیل افزایش در خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی بود. از سوی دیگر اگرچه میزان بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی در طی سال ۱۳۸۷ درحال افزایش بوده است، افزایش سپرده‌های دولت اثر انبساطی این تزریق را خنثی نموده است.

یکی دیگر از نسبت‌های اساسی که باید مدنظر قرار گیرد نسبت نقدینگی به پایه پولی می‌باشد که این نسبت در سال ۱۳۸۷ به ۳/۵۲ رسید. البته اگر افزایش در اسکناس و مسکوک که ناشی از جایگزینی چک‌پول‌ها بود را از آن خارج کنیم این نسبت به حدود سال قبل یعنی ۴/۲۴ باز خواهد گشت.

سیستم بانکی

طی سال ۱۳۸۷، ساختار سیستم بانکی ایران شاهد تغییراتی بود. بانک قرض‌الحسنه مهر ایران که از آذر ماه ۱۳۸۶ فعالیت خود را آغاز نموده بود، در شهریور ماه ۱۳۸۷ مجوز فعالیت رسمی را از بانک مرکزی دریافت نمود. در خرداد ماه سال ۱۳۸۷ اولین شعبه بانک تجارتي ایران و اروپا در تهران افتتاح گردید و موسسه مالی و اعتباری سینا با اخذ مجوز نهایی از بانک مرکزی به بانک خصوصی تبدیل شد. بنابراین، ساختار سیستم بانکی ایران در سال ۱۳۸۷ با احتساب بانک‌های سینا و قرض‌الحسنه مهر ایران متشکل از ۱۲ بانک دولتی، ۷ بانک خصوصی، یک موسسه مالی و اعتباری مجاز و تعداد زیادی موسسه اعتباری غیربانکی غیرمجاز بود.

طی دوره مورد مطالعه، سیستم بانکی تقریباً از تمام منابع خود جهت اعطای تسهیلات استفاده نمود و تقاضا برای وام تا حدی بود که بانک‌ها به میزان زیادی از بانک مرکزی استقراض نمودند.

طی سال ۱۳۸۷، بانک‌ها وضعیت نسبتاً متفاوتی را تجربه نمودند. در پایان سال ۱۳۸۷، میزان تسهیلات اعطایی سیستم بانکی نسبت به مانده پایان سال ۱۳۸۶ به میزان ۱۲/۲٪ رشد نمود که در مقایسه با نرخ رشد مدت مشابه سال قبل از آن ۲۳/۵ واحد درصد پائین‌تر بود. در این مدت، میزان تسهیلات اعطایی بانک‌های تجاری و تخصصی به ترتیب به میزان ۵/۵٪ و ۱۵/۶٪ رشد نمود به طوری که سهم بانک‌های تجاری و تخصصی از مانده تسهیلات بر خلاف مدت مشابه سال قبل به ترتیب کاهش و افزایش یافت.

نرخ رشد سالانه تسهیلات اعطایی توسط بانک‌های خصوصی همچنان به کاهش خود ادامه داد و با ۱۶/۴ واحد درصد کاهش به ۳۵/۱٪ رسید. با این همه، تفاوت نرخ رشد تسهیلات اعطایی بین بانک‌های دولتی و خصوصی که در سال‌های اخیر در حال کاهش بود بار دیگر افزایش یافت. به این ترتیب، سهم بانک‌های خصوصی از کل تسهیلات اعطایی از ۳٪ در سال ۱۳۸۲ به ۱۵/۴٪ در سال ۱۳۷۶ و ۱۸/۶٪ در ۱۳۸۷ ارتقاء یافته است.

طی دوره مورد بررسی، نرخ رشد سپرده سیستم بانکی در مقایسه با مدت مشابه سال قبل نیز به طور قابل توجهی کاهش یافت و با ۱۵/۹ واحد درصد کاهش به ۱۱/۷٪ رسید. طی این مدت، میزان سپرده بانک‌های تجاری و تخصصی تقریباً به میزان ۵/۱٪ افزایش یافت، در حالی که میزان سپرده جذب شده در بانک‌های خصوصی به میزان ۴۰/۱٪ افزایش یافت. نرخ رشد بالای جذب سپرده در بانک‌های خصوصی در مقایسه با بانک‌های دولتی باعث شد سهم این بانک‌ها از مانده سپرده از ۱۹٪ در پایان ۱۳۸۶ به ۲۳/۸٪ در پایان سال ۱۳۸۷ افزایش یابد.

نکته جالب توجه دیگر در زمینه توزیع تسهیلات با توجه به انواع عقود اسلامی است. در حالی که در بانک‌های دولتی سهم انواع عقود مبادله‌ای (اقساطی، سلف، جعاله و غیره) از کلیه عقود در حدود ۷۹/۹٪ است در مورد بانک‌ها خصوصی بیشترین سهم مربوط به انواع عقود مشارکتی (مضاربه و مشارکت) به میزان ۷۹/۸٪ می‌باشد. دلیل تفاوت بالا در این است که در عقود مشارکتی نرخ سود انعطاف پذیرتر و در عین حال بالاتر است، در حالی که عقود مبادله‌ای که بانک‌های دولتی بر اساس آن به اعطای تسهیلات پرداخته‌اند عموماً برای دوره‌های طولانی‌تر کاربرد مناسب‌تری دارند.

نکته قابل توجه دیگر در سیستم بانکی، افزایش نسبت مطالبات مشکل‌دار (شامل سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول) به کل تسهیلات بوده است. بنا بر آمارهای بانک مرکزی این نسبت از ۶/۵٪ در سال ۱۳۸۳ به ۸/۴٪ در سال ۱۳۸۴ و ۹/۲٪ در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. آمار مطالبات معوق و سررسید گذشته از آبان ۱۳۸۶ به بعد تحت عنوان "سایر" که متشکل از خرید دین، اموال معاملات و مطالبات معوق و

سررسید گذشته می‌باشد، منتشر می‌شود، ولی سهم خرید دین و اموال معاملات در مقایسه با مطالبات معوق و سررسید گذشته ناچیز و در حدود یک درصد کل تسهیلات اعطایی است. بنا بر آمارهای بانک مرکزی این نسبت در پایان سال ۱۳۸۶ به ۱۱٪ و در پایان سال ۱۳۸۷ به ۱۶/۶٪ افزایش یافته است. در حال حاضر، به نظر می‌رسد مشکل مطالبات مشکل‌دار برای بانک‌های خصوصی حادث از بانک‌های دولتی شده است. این نسبت برای بانک‌های خصوصی که در پایان سال ۱۳۸۶ حدود ۱۰/۵٪ بود، طی سال ۱۳۸۷ با ۱۹۹٪ افزایش به ۲۳/۴٪ در پایان سال ۱۳۸۷ رسیده است. در حالی که این نسبت برای بانک‌های دولتی از ۱۱/۱٪ در پایان ۱۳۸۶ به ۱۵/۱٪ در پایان سال ۱۳۸۷ رسیده است. اگر چه این وام‌ها از پشتوانه دارایی‌های غیر منقول برخوردار هستند، ولی خود این دارایی‌ها در شرایط بحرانی می‌توانند خطرآفرین باشند.

توزیع شعب سیستم بانکی

رشد (%)	۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۲۱.۱٪	۱۱۱۷	۹۲۲	بانک‌های خصوصی
-۰.۴٪	۱۶۶۳۸	۱۶۶۹۷	بانک‌های دولتی
۰.۸٪	۱۷۷۵۵	۱۷۶۱۹	سیستم بانکی

بنا بر برخی منابع، تعداد موسسات اعتباری غیر مجاز احتمالاً بالغ بر چندین هزار می‌باشد. تعداد قابل توجهی از موسسات اعتباری غیر مجاز از بانک مرکزی درخواست مجوز نموده‌اند. تا به حال، بانک مرکزی در اعمال قدرت نظارتی خود بر روی این قبیل موسسات، گرفتن اطلاعات در مورد اندازه و ماهیت فعالیت، و بررسی پیرامون این نکته که آیا این قبیل موسسات به اصول اساسی بانکداری توجه می‌کنند، با مشکلاتی مواجه بوده است. به احتمال زیاد وزن این قبیل موسسات از وزن بانک‌های خصوصی در سیستم بانکی ایران بیشتر است.

توزیع سپرده و تسهیلات اعطایی سیستم بانکی (ارقام به میلیارد ریال)

سهم از مانده پایان سال (%)			درصد رشد (%)			مانده در پایان سال				
۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	
اعتبارات بخش خصوصی										
سیستم بانکی										
۱۰۰.۰٪	۱۰۰.۰٪	۱۰۰.۰٪	۱۲.۲٪	۳۵.۷٪	۴۱.۷٪	۱۸۶۶.۵	۱۶۶۳.۷	۱۲۲۶.۲	۸۶۵.۳	
۶۰.۰٪	۶۳.۸٪	۶۲.۲٪	۵.۵٪	۳۷.۰٪	۳۹.۲٪	۱۱۲۰.۲	۱۰۶۱.۵	۷۷۵.۱	۵۵۶.۴	بانک‌های تجاری
۲۱.۴٪	۲۰.۸٪	۲۳.۰٪	۱۵.۶٪	۲۲.۶٪	۳۸.۲٪	۳۹۹.۴	۳۴۵.۴	۲۸۱.۶	۲۰۳.۸	بانک‌های تخصصی
۸۱.۴٪	۸۴.۶٪	۸۶.۲٪	۸.۰٪	۳۳.۱٪	۳۹.۰٪	۱۵۱۹.۵	۱۴۰۶.۹	۱۰۵۶.۷	۷۶۰.۱	کل بانک‌های دولتی
۱۸.۶٪	۱۵.۴٪	۱۳.۸٪	۳۵.۱٪	۵۱.۵٪	۶۱.۱٪	۳۴۷.۰	۲۵۶.۸	۱۶۹.۵	۱۰۵.۲	بانک‌های خصوصی
سپرده های بخش خصوصی										
سیستم بانکی										
۱۰۰.۰٪	۱۰۰.۰٪	۱۰۰.۰٪	۱۱.۷٪	۲۷.۶٪	۴۰.۵٪	۱۷۴۳.۶	۱۵۶۰.۴	۱۲۲۲.۷	۸۷۰.۳	
۶۴.۱٪	۶۸.۱٪	۶۹.۶٪	۵.۱٪	۲۴.۹٪	۳۴.۰٪	۱۱۱۷.۴	۱۰۶۲.۸	۸۵۰.۷	۶۳۴.۹	بانک‌های تجاری
۱۲.۱٪	۱۲.۹٪	۱۴.۸٪	۵.۰٪	۱۱.۷٪	۳۷.۵٪	۲۱۱.۸	۲۰۱.۷	۱۸۰.۷	۱۳۱.۴	بانک‌های تخصصی
۷۶.۲٪	۸۱.۰٪	۸۴.۳٪	۵.۱٪	۲۲.۶٪	۳۴.۶٪	۱۳۲۹.۲	۱۲۶۴.۵	۱۰۳۱.۴	۷۶۶.۳	کل بانک‌های دولتی
۲۳.۸٪	۱۹.۰٪	۱۵.۷٪	۴۰.۱٪	۵۴.۶٪	۸۳.۹٪	۴۱۴.۴	۲۹۵.۸	۱۹۱.۴	۱۰۴.۰	بانک‌های خصوصی

تداوم افزایش سهم سپرده‌های بانک‌های خصوصی احتمالاً به دلیل گسترش بیشتر شبکه شعب بانک‌های خصوصی طی سال‌های اخیر می‌باشد. باید خاطر نشان کرد که نسبت سپرده‌های دیداری بانک‌های دولتی در مقایسه با بانک‌های خصوصی بیشتر است. بنابراین، هزینه تامین پول برای بانک‌های دولتی در مقایسه با

بانک‌های خصوصی به طور قابل توجهی پائین‌تر می‌باشد. بنا به دلایل بالا، نرخ‌ی که بر اساس آن بانک‌های دولتی به اعطای تسهیلات می‌پردازند پائین‌تر است و در نتیجه تقاضا برای آن بیشتر است. این نرخ‌ها از تورم پائین‌تر بوده و در حقیقت نوعی پاداش برای دریافت‌کنندگان تسهیلات قلمداد می‌شود.

بازار بورس تهران

بورس تهران در سال ۱۳۸۷ به شدت تحت تاثیر نوسانات بازارهای جهانی قرار داشت. طی دوره مورد بررسی، سرایت بحران به سایر بخش‌های اقتصادی در کشورهای مختلف دنیا، بخصوص آمریکا، باعث کاهش تقاضا برای مواد اولیه (فلزات، نفت و مشتقات نفتی و کالاهای کشاورزی) و در نتیجه کاهش قیمت مواد اولیه در بازارهای جهانی شد و با کاهش سودآوری شرکت‌های فعال در این زمینه، شاخص بورس تهران را تحت تاثیر قرار داد. به طوریکه شاخص بورس تهران در پایان اسفند ماه ۱۳۸۷ به عدد ۷۹۶۶ واحد رسید که در مقایسه با مقدار آن در انتهای سال ۱۳۸۶ که برابر با ۱۰۰۸۱ واحد بود کاهشی ۲۱ درصدی را نشان می‌دهد. بیشترین مقدار شاخص در تاریخ ۲۵ تیر ماه ۱۳۸۷ معادل ۱۲۹۱۷ واحد بود و کمترین آن در تاریخ ۲۸ اسفند ماه معادل ۷۹۶۶ واحد بود. بدین ترتیب قابل ملاحظه است که شاخص کل از بیشترین مقدار خود در تیرماه تا پایان اسفند ماه کاهشی معادل ۳۸/۳ درصد داشته است. نمودار زیر روند تغییرات شاخص در سال ۱۳۸۷ را نشان می‌دهد.

نکته قابل توجه دیگر در مورد شاخص اینکه در سال ۱۳۸۷ تعداد روزهای معاملاتی ۲۳۸ روز بوده که در ۸۷ روز آن شاخص کل مثبت بوده است. این ارقام برای سال ۱۳۸۶ به ترتیب ۲۴۲ روز و ۱۴۰ روز بود. ارزش بازار در انتهای اسفند ماه ۱۳۸۷ معادل ۴۴۸۹۵۵ میلیارد ریال بوده است که در مقایسه با ارزش ۴۶۲۱۰۵ میلیارد ریالی بازار در انتهای سال ۱۳۸۶ کاهشی ۲/۸ درصدی را نشان می‌دهد. این در حالی است که ارزش اسمی سهام شرکت‌های حاضر در بازار در انتهای سال ۱۳۸۷ معادل ۲۴۶۷۹۰ میلیارد ریال بوده است که در مقایسه با ارزش ۱۶۳۴۷۹ میلیارد ریالی انتهای سال ۱۳۸۶ رشدی ۵۱ درصدی را نشان می‌دهد. این امر نشان دهنده کاهش قیمت سهام در بازار می‌باشد. کاهش ارزش بازار به ارزش اسمی از ۲/۸ به ۱/۸ و کاهش متوسط P/E بازار از ۵/۲ به ۳/۸۴ مرتبه موید این است که روند قیمت‌ها در سال ۱۳۸۷ نزولی بوده است. رشد ارزش اسمی بازار عمدتاً بدلیل پذیرش و عرضه اولیه سهام شرکت‌های مخابرات ایران، پالایشگاه اصفهان و بانک ملت در سال ۱۳۸۷ بوده است.

در ۱۲ ماهه منتهی به اسفند ۱۳۸۷ تعداد ۴۷۹۷۵/۴ میلیون برگه سهام و حق تقدم جمعا به ارزش ۱۳۷۳۸۵/۴ میلیارد ریال در بورس مورد معامله قرار گرفت که رشدی ۱۰۵ درصدی در تعداد سهام معامله شده و ۸۸ درصدی در ارزش آن را نشان می‌دهد. نکته قابل توجه اینکه در سال ۱۳۸۷ حدود ۲۴ درصد و در سال ۱۳۸۶ حدود ۹/۲ درصد از ارزش معاملات مربوط به سهام عدالت، سهام کارگری، رد دیون دولت به صندوق‌های بازنشستگی و جوایز صادراتی بوده است که این دسته از معاملات خارج از وقت عادی معاملات و بین عرضه‌کننده (سازمان خصوصی سازی) و خریدار و خارج از فضای رقابتی صورت می‌گیرد. چنانچه این بخش از معاملات را در نظر نگیریم حجم معاملات در سال ۱۳۸۷ نسبت سال قبل ۶۵ درصد و ارزش آن ۵۷/۸ درصد رشد داشته است.

در سال ۱۳۸۷ سود محقق شده شرکت‌ها جمعا ۹۸۶۷۲ میلیارد ریال بوده است که رشدی ۵۳/۷ درصدی نسبت به سال قبل از آن داشته است. سود تقسیمی بین سهامداران نیز با رشدی ۶۶/۸ درصدی نسبت به سال قبل به ۷۹۰۸۵ میلیارد ریال رسید که این امر نشان دهنده افزایش درصد تقسیم سود از ۷۳/۹ درصد در سال ۱۳۸۶ به ۸۰/۱ درصد در سال ۱۳۸۷ می‌باشد. این امر عمدتا ناشی از افزایش سود سهام شرکت‌ها بر اثر افزایش قیمت‌های جهانی محصولات آنها در نیمه اول سال ۱۳۸۷ می‌باشد که با توجه بروز بحران در بازارهای جهانی پیش‌بینی می‌شود در سال ۱۳۸۸ روند معکوس به خود بگیرد.

بخش خارجی

در پایان سال ۱۳۸۶، مازاد موازنه پرداخت‌ها به دلیل افزایش قیمت نفت قوت بیشتری گرفت و با ۳۵/۸٪ رشد به حدود ۲۱/۸ میلیارد دلار رسید. از سوی دیگر واردات با ۱۳/۱٪ افزایش به رقم ۵۶/۶ میلیارد دلار رسید که در مقایسه با رشد سال گذشته، ۱۶/۱٪، رشد کمتری را نشان می‌دهد. در همین دوره، کسری حساب سرمایه روند افزایشی خود را ادامه داد و به ۱۲/۴ میلیارد دلار رسید.

در سال مورد بررسی، مازاد تراز تجاری در مقایسه با سال گذشته با رشد بی سابقه ۵۹/۶ درصد، به رقم ۴۰/۹ میلیارد دلار رسید. صادرات غیر نفتی با ۱۱/۳ درصد افزایش به ۱۵/۶ میلیارد دلار رسید که این نرخ رشد یک سوم نرخ رشد سال قبل از آن می‌باشد (۱۱/۳ در مقابل ۳۳/۲ در سال گذشته). درحالی‌که رشد درآمد حاصل از صادرات نفت دوبرابر سال گذشته است و درآمدهای نفتی با ۳۲ درصد افزایش به ۸۱/۸ میلیارد دلار رسید. از سوی دیگر واردات در مقایسه با سال گذشته با ۱۳/۱ درصد رشد به رقم قابل توجه ۵۶/۶ میلیارد دلار رسید. با در نظر گرفتن نرخ رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری که در حدود ۲۸/۷ درصد می‌باشد، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی ۲/۲ برابر نرخ رشد واردات است. این امر یا می‌تواند ناشی از کاهش قابل ملاحظه میل به واردات باشد و یا اینکه تغییرات اساسی در تجارت خارجی ایران رخ داده باشد.

آمار قیمت نفت حاکی از آن است که رشد قیمت نفت که از سال گذشته آغاز شده بود در سال ۱۳۸۶ ادامه یافت. روند فزاینده افزایش قیمت‌ها در نیمه دوم سال قابل ملاحظه است. این امر نشان‌دهنده آن است که کل افزایش درآمدهای نفت با توجه به عدم تغییر میزان تولید و صادرات، ناشی از افزایش شدید قیمت‌ها می‌باشد. بالاترین میزان قیمت نفت در این سال برابر با ۹۶/۷ دلار برای هر بشکه بود که با ۳۰ دلار افزایش

در مقایسه با حداکثر سال قبل نشان‌دهنده ۴۴/۹٪ رشد می‌باشد. میانگین قیمت نفت در این سال با ۳۱/۸٪ افزایش نسبت به سال قبل به حدود ۷۶/۸ دلار برای هر بشکه رسید که ۲۰/۲ دلار از سال گذشته بیشتر بود.

همان‌گونه که در بالا اشاره شد در سال ۱۳۸۶ یک عدم تناسب میان رشد واردات و رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری وجود داشت که بررسی علت آن به طور قطع نیازمند مطالعه عمیق‌تری می‌باشد. تنها نکته قابل ذکر در رابطه با کاهش رشد واردات آن است که در سال ۱۳۸۶ ارزش وارداتی ۱۵/۱ درصد از کل اقلام وارداتی کاهش یافت که در این میان ۱۲/۷ درصد مربوط به واردات کالاهای سرمایه‌ای بود. به نظر می‌رسد شرایط نامساعد صنایع و رکود بخش تولید کشور نیز تا حدی این امر را تأیید می‌نماید. از سوی دیگر بی‌شک محدودیت‌های ناشی از تحریم‌های بین‌المللی نیز نقش مهمی در کاهش نرخ رشد واردات داشته است.

لازم به ذکر است که آمار شش‌ماهه واردات برابر با ۲۵/۶ میلیارد دلار بود که نشان‌دهنده عدم تغییر میزان واردات نسبت به دوره مشابه سال گذشته می‌باشد. بنابراین رشد ۱۳/۱ درصدی که در آمار سالانه مشاهده می‌شود به طور کامل مربوط به نیمه دوم سال می‌باشد. این می‌تواند بیانگر این موضوع باشد که دولت در نیمه دوم سال با افزایش درآمدهای نفتی رویکرد آزادانه‌تری نسبت به واردات کالاها به کشور داشته است. به نظر می‌رسد این نحوه برخورد با واردات به عنوان یک دریچه اطمینان برای سرکوب تورم صورت گرفته است. در مجموع در سال‌های اخیر واردات نقش مهمی را در کاهش نرخ تورم ایفا نموده است.

در سال ۱۳۸۶ حساب سرمایه با ۱۲/۳ میلیارد دلار کسری مواجه بود که در مقایسه با رقم منفی ۴/۳ میلیارد دلار در سال قبل میزان قابل ملاحظه‌ای است. این در حالی است که از سال ۱۳۸۱ تا پایان سال ۱۳۸۳ کشور با مازاد حساب سرمایه روبرو بود. حجم این مازاد حساب سرمایه در سال ۱۳۸۳ به ۷/۴ میلیارد دلار رسید و از سال ۱۳۸۴ روند منفی این حساب با کسری ۰/۲ آغاز شد و در سال ۱۳۸۵ به منفی ۴/۴ میلیارد دلار رسید و در سال ۱۳۸۶ نیز به اوج خود رسید. بنابراین به نظر می‌رسد جریان سرمایه دستخوش تغییر قابل ملاحظه‌ای شده است. براساس پاورقی مربوط به جدول تراز پرداخت‌ها در آمار منتشر شده توسط بانک مرکزی ایران، این افزایش کسری حساب سرمایه ناشی از "افزایش قابل توجه مطالبات خارجی بانک‌ها، اعتبارات تجاری صادراتی بخش نفت و گاز و بازپرداخت تعهدات قراردادهای بیع متقابل" می‌باشد.

خالص تراز خدمات و/تقلات در سال ۱۳۸۶ به ۷/۶- میلیارد دلار رسید. در نتیجه خالص افزایش ذخایر ارزی کشور با در نظر گرفتن خطاهای آماری، به میزان ۶/۶-، برابر با ۱۵/۱ میلیارد دلار می‌باشد. در نتیجه در پایان سال ۱۳۸۶ ذخایر انباشته کشور به میزان ۷۷/۶ میلیارد دلار رسید که نسبت به سال قبل ۲۴/۱ درصد رشد داشته است.

در سال مورد بررسی تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران عملی شد. از آنجاییکه در قطع‌نامه سازمان ملل مشخصاً به بانک‌ها اشاره شده است، اثر این تحریم‌ها اثرات خود را بر تجارت خارجی به صورت پیچیده‌شدن و در نتیجه پرهینه‌شدن عملیات بانکی نشان داد. از سوی دیگر این پیچیدگی‌ها تمایل به انجام مبادلات خارج از سیستم بانکی را رواج می‌دهد که این امر باعث شد مبادلات خارجی پرهزینه‌تر و بی‌قاعده‌تر گردد. البته افزایش درآمدهای نفتی به حدی بوده است که این افزایش هزینه را پوشش دهد.

تراز پرداختها

(میلیارد دلار)

درصد تغییر					مبلغ					
۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	
۲۸/۱	۲۷/۲	۳۷/۰	۲۸/۹	۲۰/۴	۹۷/۴	۷۶/۱	۶۰/۰	۴۳/۸	۳۴/۰	صادرات
۳۱/۹	۲۳/۰	۳۴/۴	۳۲/۷	۱۹/۱	۸۱/۸	۶۲/۰	۴۸/۸	۳۶/۳	۲۷/۴	نفت و گاز
۱۱/۳	۴۵/۵	۴۹/۳	۱۳/۰	۲۵/۹	۱۵/۶	۱۴/۰	۱۱/۲	۷/۵	۶/۶	کالاهای غیرنفتی
۱۳/۱	۱/۰	۷/۲	۲۹/۲	۳۴/۱	۵۶/۶	۵۰/۰	۴۱/۰	۳۸/۲	۲۹/۶	واردات
۵۶/۹	۸۳/۴	۲۳۹/۸	۲۶/۴	-۲۶/۸	۴۰/۹	۲۶/۰	۱۹/۰	۵/۶	۴/۴	تراز تجاری
-۱۷/۱	۱۰/۰	۱۷/۸	۱۰/۳	۳۹/۵	-۷/۲	-۶/۱	-۵/۹	-۵/۰	-۴/۵	خدمات (خالص)
-۱۰/۱	-۱۱/۱	۱۲/۵	-۱۳/۱	۳/۸	۰/۵	۰/۵	۰/۹	۰/۸	۰/۹	انتقالات (خالص)
۶۷/۲	۱۰۸/۲	۹۰۲/۹	۷۱/۶	-۷۷/۲	۳۴/۱	۲۰/۴	۱۴/۰	۱/۴	۰/۸	حساب جاری
-۱۸۱/۹	۶۵/۰	-۱۰۵/۴	۶۵/۳	۷۶/۷	-۱۲/۴	-۴/۴	-۰/۴	۷/۴	۴/۵	خالص حساب سرمایه
۲۵/۸	۹۲/۳	۵۵/۰	۶۶/۳	-۱۳/۵	-۶/۷	۱۶	۱۳/۶	۸/۸	۵/۳	تراز پرداختها
۳۲/۲	۹/۸	۵۵/۴	۱۳۵/۳	-۲۰/۵	۱۵/۱	۱۱/۴	۱۳/۶	۸/۷	۳/۷	خالص تغییر در ذخایر ارزی
۲۴/۱	۲۹/۳	۳۶/۴	۳۰/۶	۱۴/۹	۷۷/۶	۶۲/۶	۵۰/۹	۳۷/۳	۲۸/۶	مجموع ذخیره ارزی
۵۹/۱	۱۷۹/۲	-۶۳/۸	۱۳/۰	۲/۷	۲۳/۲	۹/۵	۳/۴	۹/۴	۸/۳	مانده حساب ذخیره ارزی
۲۴/۳	۱۰/۲	۷۸/۱	۳۵/۵	۳۵/۹	۵۶/۲	۴۵/۳	۴۱/۱	۴۰/۰	۳۴/۷	مانده دیون خارجی

در آغاز سال ۱۳۸۶ مانده حساب ذخیره ارزی از سال گذشته ۹/۶ میلیارد دلار بود و در پایان سال باقی مانده حساب ذخیره مبلغ ۲۳/۲ میلیارد دلار بود. در طول این مدت دولت مبلغ ۲۰/۱ میلیارد دلار و بخش خصوصی ۵/۱ میلیارد دلار برداشت نمود. در ضمن در این سال یک قلم جدید تحت عنوان "سایر" به ارقام برداشت از این حساب اضافه شد که هیچ توضیحی در رابطه با اجزاء آن وجود ندارد، این رقم برابر با ۲/۸ میلیارد دلار می باشد. به این ترتیب بعد از انجام تعدیلات نرخ ارز به میزان +۲/۵ میلیارد دلار میزان واریزی جدید به این حساب برابر ۳۹/۲ میلیارد دلار می باشد.

عملکرد حساب ذخیره ارزی در دوره ۸۶-۱۳۷۹

(میلیارد دلار)

جمع	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	
-	۹/۵	۱۰/۷	۹/۷	۸/۵	۸/۲	۷/۳	۵/۹	۰/۰	تراز اول دوره
۱۰۴/۵	۳۹/۲	۲۰/۹	۱۳/۲	۱۰/۵	۵/۸	۵/۹	۲/۲	۵/۹	واریزی به حساب
۱۰۴/۵	۴۸/۷	۳۱/۶	۲۲/۹	۱۹/۰	۱۴/۰	۱۳/۲	۸/۱	۵/۹	جمع کل حساب
۵۴/۹	۲۸	۲۲/۱	۱۲/۲	۹/۳	۵/۵	۵/۰	۰/۸	۰/۰	برداشتها:
۱۶/۶	۵/۱	۴/۰	۲/۵	۱/۸	۱/۱	-۰/۵	-۰/۱	-۰/۰	بخش خصوصی
۶۷/۵	۲۰/۱	۱۸/۱	۹/۷	۷/۵	۴/۴	۴/۵	-۰/۷	-۰/۰	بخش دولتی
۲/۸	-	-	-	-	-	-	-	-	سایر
۲/۸	۲/۵	۰/۳	-	-	-	-	-	-	تعدیلات ناشی از برابر یورو و دلار
۲۳/۲	۲۳/۲	۹/۵	۱۰/۷	۹/۷	۸/۵	۸/۲	۷/۳	۵/۹	تراز پایان دوره

نمودار موازنه تجاری و ارقام تشکیل دهنده آن

